

Lingvay Julianna

## Máramaros népe, nemzetiségei a helyi újságírói diskurzusból (1865–1874)

„Országunk magyar Schweisz-ja, az őserdeiről ismeretes Máramaros vármegye, a haza szívé-  
től nincs többé távol, s e regényes és vonzó helyét hazánknak fölkeresni nem kerül többé napokba  
vagy hetekbe” – jegyzi Novák Károly kincstári főorvos a *Máramaros* helyi lapban, az 1874  
júniusában közölt fürdőismertetőjében.<sup>1</sup> 1872 decemberében adták át ugyanis a Bustyaháza–  
Sziget vonalrészt a vasúti forgalomnak, és ezzel a Debrecen–Sziget távolság időben szűk fél  
napra zsugorodott.<sup>2</sup> Máramarossziget és a megye több más települése felkerült ekkor a magyar  
vasúthálózat térképére, az ország *vérkeringésébe*. Sok régiófejlesztési remény fűződött a vasút-  
hoz, többek között a turizmus fellendülésének lehetősége. Ebből az optimizmusból fakadóan a  
régió értelmisége egyre bátrabban kezdett el részt venni a lokális kultúraformák és táj reprezen-  
tálásában, valamint a nemzeti táj kialakítására vonatkozó szimbolikus versenyben.<sup>3</sup> E verseny  
felől válik izgalmassá az a gesztus, amivel Novák Károly az előbb idézett érvelését folytatja.  
Arra tesz kísérletet, hogy Petőfi költeményét újraírja oly módon, hogy szimbolikusan beleírja  
Máramarost *A magyar nemzetbe* és a nemzeti térbe: „Ha a költő merész hasonlatát, mely szerint  
»a föld Isten kalapja s hazánk a bokréta rajta«, idéznem szabad: úgy legyen szabad hasonlóan azt  
is mondhatni, hogy e bokrétának egyik legszebb virága csak egyedül Máramarosmegye lehet”.<sup>4</sup>

A vármegye 19. századi történetében a helyi sajtó kialakulására fordulópontként tekintek,  
mind a nyilvánosság működését, mind a vidékről és annak népéről való tudás forgalmazását  
illetően. Az 1865-ben alapított *Máramaros* az északkeleti régió első hetilapja. Politikai és tár-  
sadalmi lapként teret teremtett a helyi értelmiség számára a megszólalásra, vélemények köz-  
lésére, a nyilvánosság működtetésére, ugyanakkor átalakította a mindennapi életet. A vizsgált  
időszakban e régióban a paraszti társadalom alfabetizációja alacsony értéket mutatott, kevesen

Lingvay Julianna (1992) – doktorandusz, Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Hungarológiai Doktori Iskola, Magyar  
Néprajz és Antropológia Intézet, Kolozsvár, [julianna.lingvay@outlook.com](mailto:julianna.lingvay@outlook.com)

A tanulmány a Magyar Tudományos Akadémia *Domus szülőföldi ösztöndíj csoportos pályázat* által támogatott  
tevékenység keretében jött létre.

<sup>1</sup> Dr. Novák Károly: *Az akna-szlatinai sósfürdő*. Máramaros X(1874). 50. sz. 1.

<sup>2</sup> *A haza szíve* kifejezés Debrecen városára vonatkozik, amelynek korabeli önképét, a legigazibb magyar település  
mitosztát Irinyi Károly eredményeire hivatkozva Gyáni Gábor helyezi el tágabb, a nemzeti nagytáj kialakításának és  
a regionalizmustörekvések kontextusába. Lásd Irinyi Károly: *A politikai közgondolkodás és mentalitás változatai  
Debrecenben 1867–1918*. Debrecen 2002. 82. Továbbá Gyáni Gábor: *A tér nemzetiségítése: elsajátítás és kisajátítás*.  
Helikon Irodalomtudományi Szemle LVI(2010). 1–2. sz. 249–250.

<sup>3</sup> A különböző lokális kultúraformák és tájak között a 19. században kialakult versenyt illetően lásd T. Szabó  
Levente: *Erdélyiség-képzetek (és regionális történetek) a 19. század közepén*. = Uő: *A tér képei: tér, irodalom, társada-  
lom*. Kolozsvár 2008 (Ariadné Könyvek). 17–28.

<sup>4</sup> Dr. Novák Károly: *i. m.* 1.

váltak olvasókká, viszont a lap munkatársai több módon is igyekeztek hatást gyakorolni arra, eszméket terjeszteni, a népi tudást és mindennapi cselekvéseket átalakítani. Mindezt úgy, hogy alapvetően zszurnalisztikai szempontot érvényesítettek, és szabályozni, alakítani igyekeztek a népi kultúrával, életmóddal szembeni attitűdöket, előítéleteket.<sup>5</sup>

Dolgozatomban a máramarosi táj és életvilágok korabeli reprezentációit vizsgálom, azt, hogy a *Máramaros* hetilap működésének első tíz évében miként látatja, és mivé igyekszik alakítani a vármegyét és népét, különösen pedig annak *nem* városias, rurális térségeit. Továbbá kérdésként merül fel, hogy milyen lokális értékek kerültek felfedezésre, azok milyen új értelmezést kaptak az évtized alatt, a népi kultúrának mely elemeit emelte be a sajtó a saját világába, és azok milyen értelmezést kaptak abban. Regionális sajtós orgánuról lévén szó, a kutatás az önreprezentáció kérdésköre alá tartozik. Központi kérdése a vidéki újságírás és a népi kultúra viszonyára vonatkozik a 19. század második felében. A hetilap két rovatának szövegeit vizsgálom, a híreket és a tárcarovatban megjelent értekezéseket, kitekintéssel a lap más műfajú szövegeire is, mint a vezércikkek és levelek. A vizsgálatba a *Máramaros* politikai és társadalmi hetilap első tíz évfolyamát (1865–1874) vontam be.

Európa számos területén a 19. század folyamán erőteljes gazdasági, társadalmi, politikai és technológiai átalakulások mentek végbe. A társadalmi valóságok gyors ütemű változása magával vonta az azok megfigyelése és tanulmányozása iránti érdeklődés növekedését. A különböző nyomtatási és kommunikációs technológiák térnyerése és a cenzúra enyhülése pedig egyre inkább lehetővé tette a társadalmak és kultúrák dokumentarista-etnográfiai ábrázolásainak számbeli növekedését és elterjedését. Közügyé tette ennek az új tudásnak megvitatását. Akár csak a tudomány, a szépirodalom és a színház, az újságok, az illusztrált lapok, kalendáriumok, enciklopédiák és más időszaki kiadványok is szerepet kaptak a társadalmi világról, az urbánus és népi kultúrákról szóló diskurzusok és vizuális formák megszilárdításában és elterjedésében.<sup>6</sup>

## A régióra vonatkozó korábbi népleírások, a nemzetiségek felfedezése

A vármegyére és annak lakosságára vonatkozó első leírások az utazási irodalomban és az államismereti munkákban, a leíró statisztikákban lelhetők fel.<sup>7</sup> A néprajztudomány e műfajokat előzményeinek tekinti, mint a tágon értelmezett népismeret, emberek szokásainak, életmódjának,

<sup>5</sup> Keszeg Vilmos: *Zszurnalisztikai nézőpontok a népi kultúráról szóló diskurzusban*. Székelyföld XXI(2017). 5. sz. 138–139.

<sup>6</sup> A jelen kutatáshoz hasonló kérdéseket vetnek fel a Ludwig Maximilians Münchener Egyetemen keretében működő *Dissecting Society. Nineteenth-Century Sociographic Journalism and the Formation of Ethnographic and Sociological Knowledge* csoport kutatói. A kutatócsoport megjelent eredményei, különösen Christiane Schwab munkássága kutatásomra elméleti és módszertani szempontból is ösztönzőleg hatott. Schwab, Christiane: *Voices of Observation and Styles of Representation in Nineteenth-Century Sociographic Journalism*. *History and Anthropology* XXXI(2019). 4. sz. 1–23.

<sup>7</sup> A nemzetiségi lakosság életviszonyainak korai leírásait illetően Paládi-Kovács Attila kiemeli a rendi nacionalizmus korának leíró statisztikai és országleíró irodalmának különös jelentőségét. Arra mutat rá, hogy a történeti Magyarország nem magyar nyelvet beszélő népeinek, nyelvének és népköltészetének *felfedezése* és rögzítése időben nem tolódott el a magyar köznéphez képest, hanem esetenként (mint a különböző szlovák népcsoportok néprajzi leírásai mutatják) meg is előzte azt. Lásd: *A nemzetiségek néprajzi felfedezői*. Összeáll. Paládi-Kovács Attila. Budapest 2006. 7–8. A korai magyar folklórgondolkodás viszonyulását az ország nemzetiségeihez korábban Fried István vizsgálta. Lásd: Fried István: *Magyarország nemzetiségei a korai magyar folklórgondolkodásban*. *Ethnographia* C(1989). 1–4. sz. 155–175.

eszközeinek, tulajdonságainak leírásai, még ha nem is ennek a célnak a megvalósítása vezérelte szerzőiket.<sup>8</sup> Közös vonásuk, hogy szerzőik legtöbbször a kívülálló szempontját érvényesítik, nem helyi kötődésűek. Máramarosra és egyes településeire vonatkozó természetföldrajzi, illetve a népesség nyelvére, vallására vonatkozó adatok először a 18. századi irodalomban jelentek meg, e munkák egy része kizárólag kéziratos.<sup>9</sup> Bél Mátyás latin nyelvű *Notitia Hungariae novae...* című nagyszabású sorozatának részeként tervezte Máramaros ismertetését is, viszont a vonatkozó kötet megjelenése elmaradt.<sup>10</sup> Nyomatásban Vályi András tett közzé adatokat a vármegyére és a terület településeire vonatkozóan.<sup>11</sup> Fél évszázaddal később jelent meg Fényes Elek munkája, amely adatokban és szempontokban is gazdagabb elődeihez képest. E leírás úttörő abban, hogy a lakosok életmódjának, a népesség foglalkozásainak, külső megjelenésének, szokásainak részletesebb bemutatására is vállalkozik. A népességre vonatkozó adatok mennyiségében a Máramarosra vonatkozó fejezet kitűnik más vármegyék leírásához viszonyítva.<sup>12</sup> A vidéken élő nemzetiségek életkörülményeinek és karakterének jellemzésében vélhetően Csaplovics János időközben megjelent német nyelvű leírására,<sup>13</sup> valamint Simonchicz Ince latin nyelvű, a 18. század végére datálható, kéziratan maradt szövegére támaszkodott.<sup>14</sup> Simonchicz Ince piarista tanár-igazgató 18. század végén keletkezett, monográfiászerű írását a helytörténet az első átfogóbb, figyelemre méltó történeti munkaként tartja számon.<sup>15</sup> Eddigi tudásunk alapján az első olyan, a térség lakosai életmódjának, külső megjelenésének, szokásainak, munkaeszközeinek bemutatását célzó mű, amely a helyi értelmiség tollából származik. Továbbá, annak ellenére, hogy csak kéziratan volt elérhető, a későbbi írások hivatkoztak rá, forrásként jelölték meg.<sup>16</sup>

<sup>8</sup> Kósa László: *A magyar néprajz tudománytörténete*. Budapest 2001. 26.

<sup>9</sup> Rövid történeti áttekintésben a népességre vonatkozó és annak korai etnográfiai leírását tartalmazó munkákra fektettem a hangsúlyt. Az elsősorban történeti szempontokat érvényesítő vagy történeti adatokat tartalmazó kéziratos és nyomtatott irodalmat és forrásanyagot Glück László dolgozta fel. Lásd Glück László: *Az öt máramarosi város társadalma a 16–18. században*. Pécs 2013 (Doktori disszertáció, PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola). 45–70. A térség és az öt város középkorára vonatkozó irodalmat Gulyás László Szabolcs közli. Lásd Gulyás László Szabolcs: *Városfejlődés a középkori Máramarosban*. Kolozsvár 2014 (Erdélyi Tudományos Füzetek 280). 9–12. Továbbá, a térség és különösen a máramarosi sóbányák az utazási irodalomban való megjelenését illetően Miklós Alpár végzett kutatást. Lásd Miklós Alpár: *Idegen utazók Erdély és Máramaros sóbányáiban (18–19. század)*. Kolozsvár 2017 (Emberek és Kontextusok 14).

<sup>10</sup> Máramaros megye leírása a Tiszántúli kerület (*Pars Trans-Tibiscana*) kötetében kapott volna helyet. A rész kidolgozásában Reviczky János Ferenc volt Bél Mátyás segítőtársa, neki köszönhető, hogy a kerület vármegyéinek leírásai közül a máramarosi a legkidolgozottabb rész. Tóth Gergely: *Bél Mátyás „Notitia Hungariae novae...” című művének keletkezéstörténete és kéziratainak ismertetése*. Budapest 2007 (Doktori disszertáció, Eötvös Loránd Tudományegyetem). 91–92; 115–119; 134–136.

<sup>11</sup> Vályi András: *Magyarországnak leírása*. Buda 1796.

<sup>12</sup> Fényes Elek: *Máramaros vármegye*. = Magyar országnak 's a' hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statisztikai és geographiai tekintetben. IV. kötet. Szerk. Uő. Pest 1839. 175–208.

<sup>13</sup> Lásd Johann v. Csaplovics: *Topographisch-statistisches Archiv des Königreichs Ungern*. II. kötet. Bécs 1821. 373–421.

<sup>14</sup> Simonchicz Innocentius: *Noctium Marmaticarum Vigiliae. Dissertatio de Terra Maramaros*. I–II. kötet, kézirát. OSZK kézirattár. Quart. Lat. 273; Quart. Lat. 274.

<sup>15</sup> Gulyás László: *i. m.* 9.

<sup>16</sup> Vahot Imre hivatkozik útirajzában Simonchicz művére, továbbá Wenzel Gusztáv Vahotéra és Simonchiczéra, Viski Krüzselyi Bálint pedig a megyemonográfiába írt ismertetőjében Wenzel Guésztávéra. Lásd Vahot Imre: *Máramarosi vándorlások. Utazási töredék*. = *Magyarország és Erdély képekben*. II. kötet. Szerk. Kubinyi Ferencz–Vahot Imre. Pest 1854. 140.; Wenzel Gusztáv: *Kritikai fejtegetések Máramaros megye történetéhez*. Magyar Akadémiai Értesítő

A fent említett korai leírások szűk körű recepciónak örvendtek. A romantika és a nemzetépítési törekvések mellett a felvilágosodás és a német leíró statisztika hatására kialakult etnográfiai leírások a korabeli tudományos diskurzust érvényesítették. Az erőteljes állami és társulati intézményesülésnek, a tudományos és sajtós nyilvánosság expanziójának köszönhetően ebben az időszakban bővült az ilyen jellegű munkák folyóiratbeli és önálló kötetes megjelenési lehetőségeinek száma. Máramaros vidéke (és egyben a románok és ruszinok) iránti érdeklődés, illetve annak néprajzi és nemzetkarakterológiai leírására vonatkozó szándék más vidékek néprajzi felfedezéséhez képest későn, a 19. század harmadik évtizedének végén öltött testet.<sup>17</sup> A helyi értelmiség köréből két szerző, Duliskovics Mihály és Bartók Gábor leírásait ismerjük.<sup>18</sup> Duliskovics Mihály munkái a Tudományos Gyűjtemény hasábjain jelentek meg, nem a vármegye egészének, hanem kisebb régiók (Verhovina, valamint a felső járás) bemutatására vállalkoztak.<sup>19</sup> Bartók Gábor két idevonatkozó írása nyelvi-nemzetiségi kategorizáció szerint körvonalazta tárgyát, a Regélőben a régiót lakó románokról, az Életképekben az oroszokról értekezett.<sup>20</sup> A nem helyi kötődésű szerzők tollából ebben az időszakban Vahot Imre útirajzrészlete<sup>21</sup> és Wenzel Gusztáv történeti tárgyú akadémiai beszéde említendő,<sup>22</sup> melyek közül az első népszerűsítő szándékkal, könnyed modorban íródott, utóbbi pedig kifejezetten tudományos szempontok szerint, főként a szaktársak számára.<sup>23</sup>

## A megye népére vonatkozó hírek elemzése

A *Máramaros* politikai és társadalmi hetilap első száma 1865 áprilisában jelent meg Szilágyi István református liceumi igazgató-tanár szerkesztésében. Alapításakor a lap tulajdonosa ifj. Jura György közigazgatási főszolgabíró, főmunkatársa Várady Gábor országgyűlési képviselő. A kiegyezés korában induló politikai lap az állami megszorítások és feltételek szigorúsága, illetve a kis méretű célközönség ellenére a korszak magyar nyelvű vidéki politikai hírlapírás egyik legállandóbbnak tekinthető sajtóterméke. A szerkesztőség összetételét illetően a lapot

XVII(1857). 6. 313–315, 324.; Viski K. Bálint: *A magyarok. = Máramaros vármegye egyetemes leírása*. Szerk. Szilágyi István. Budapest 1876. 262.

<sup>17</sup> Kósa László: *i. m.* 48–49.

<sup>18</sup> Duliskovics Mihály máramarosi születésű görögkatolikus lelkész volt, a bustyaházi kinevezése alatt mindennapi érintkezésben volt a román és ruszin hívekkel. Bartók Gábor szatmári (Encsencs) születésű, 1838-ban tanítóként szerzett állást Máramarosszigeten, később 1856-ig a helyi református gimnázium tanára, majd a szatmári gimnázium igazgatója. A magyarországi nemzetiségek néprajzi felfedezésének folyamatában a lelkészek kezdeményező szerepet vállaltak. Lásd Paládi-Kovács Attila: *i. m.* 17.

<sup>19</sup> Duliskovics Mihály: *Máramaros Vármegye Verchovinai Járásnak esmértetése*. Tudományos Gyűjtemény XXII(1838). 12. sz. 97–111.; Duliskovics Mihály: *Máramaros vármegyének részletes rövid ismertetése. (Felső Járás)*. Tudományos gyűjtemény XXV(1841). 10. sz. 57–84.

<sup>20</sup> Bartók Gábor: A' marmarosi oláhok. Regélő. Pesti Divatlap II(1843). 46. sz. 1452–1460.; Bartók Gábor: Máramarosban, Sziget- és környékében az oroszok. Életképek III(1845). 19. sz. 599–603.

<sup>21</sup> Lásd Vahot Imre: *i. m.*

<sup>22</sup> Lásd Wenzel Gusztáv: *i. m.*

<sup>23</sup> A történettudomány Wenzel Gusztávot a térség első hivatásos történetírójának tekinti, a néprajzi leírások szempontjából viszont – a hivatásosodásból, a szempontok és tárgyak elkülönüléséből fakadóan – szegényes, a különböző nemzetiségű lakosok eredetére vonatkozó kérdéseket fejteget röviden. Lásd Glück László: *i. m.* 46.; Gulyás László Szabolcs: *i. m.* 10.

kezdettől fogva állandóság jellemezte. Kiforrott szerkesztői gyakorlatot, állandó és következetes rovatszerkezetet mutatott. A lap elsődleges céljaként az alapítók a művelődés előmozdítását határozták meg, azon belül a régió gazdaságának fellendítéséhez szükséges tudás közvetítését, megvitatását. A cikkekben, a levelekben és a hírekben a véleményközlés nem vált el teljes mértékben a tényközléstől, a szövegek gyakran kommentárokat, értelmezéseket is tartalmaztak. Az elit kultúrát képviselte a regionális érdekek hangsúlyozásával.<sup>24</sup>

A lap híryanaga két állandó rovatot képezett: a külföldi hírek *Politikai állapotok*, a belföldi vegyes tárgyú közlések *Különfélék* cím alatt jelentek meg. Ez utóbbiak nem kifejezetten politikai jellegűek. Helyi, megyei vagy regionális érdekű kinevezésekről, hivatali és egyházi beiktatásokról, látogatásokról, természeti csapásokról, tűzvészekről, közéleti ügyekről szólnak, olykor gyász híreket, felhívásokat vagy rejtett hirdetéseket is tartalmaznak. A lap eszmehirdető jellegéből fakadóan a rovat közlései gyakran tanulságot is levonnak, a válogatás a példaszzerűség szempontja alapján történt. „Vegyes rovatunk – írja Szilágyi István – végre a város, megye és vidék, úgy a haza nevezeteseib, tudni méltó híreit hozza lehető bőségben, válogatással, azokra szorítkozva főképp, melyekből az olvasó tanulságot merithet inkább, mint csupán pillanatnyi élvezetet.”<sup>25</sup> A korabeli gyakorlat szerint a hírek cím és szerző nélkül jelentek meg.

A jelen kutatás célja a *Különfélék* rovatból való válogatást tette szükségessé. A vizsgált tíz évfolyamban összesen 3327 hírt azonosítottam, tehát számonként átlagban 6 hírrel számolhatunk. Az 1865–1874-es évfolyamok tartalmából a megyei hírek közül azokat a közléseket válogattam ki, amelyek a megyei lakosságra vonatkoznak.<sup>26</sup> Szándékosan nem vontam be az elemzésbe a városokról szóló, egyleti életükről tájékoztató közléseket. Az elemzésbe bevont hírek száma 125, évfolyamonként átlagban 12,5, tehát a rovatban megjelent összes híreknek 3,8%-a.<sup>27</sup> Az elemzett hírek forrásukat illetően feltehetően 17 tudósítótól/munkatárstól származtak, a megye értelmiségi foglalkozású tagjaitól, akiknek identitását elrejtik a hírek előtt feltüntetett jegyek.<sup>28</sup> Az egy azonos jeggyel megjelölt hírek száma 1 és 28 között ingadozik. A nézőpont leginkább jelöletlen, vagy grammatikailag a szerző és az olvasók közösségét implikálja. Gyakori a többes számú birtokos szerkezetek használata, például: *megyei inségeseink, gazdáink, izraelita lakos társaink, népünk, megyénk*, stb. Ezek a szerkezetek az adott kontextusban egyben azt is jelzik az olvasók irányába, hogy az értelmiség felelős a népért, a helyzetek megváltoztatásáért. A szerkesztő olykor rövid megjegyzéssel egészíti ki a közléseket. Ezek a hitelesítést, a nézőpont eltávolítását, a tanulság levonását vagy a figyelemfelkeltést szolgálják. Expliciten megjelenítik

<sup>24</sup> Indulásakor és működése alatt a lap a nemzetiségi/egyházi elit támogatásának örvendett, a politikai és nemzeti-kérdésekben a *mérsékelt irányt* képviselte. A nemzetiségi kérdések megvitatására teret engedett, ugyanakkor meg is szabta, hogy miként lehet a kérdéskörrel értekezni. Lásd: „Nem mulasztjuk el tisztázni a nézeteket a nemzetiségi kérdésekben, higgadtan meghallgatva minden őszinte szót, tért engedve minden jó akaratú vélemény nyilvánulhatásának, a mennyiben ezek hazánk területi épségét, alkotmányát sértetlenül hagyják”. Szilágyi István: *A közönséghez*. Máramaros I(1865). 1. sz. 1.

<sup>25</sup> Uo.

<sup>26</sup> Az összes és az elemzéshez kiválasztott hírekre vonatkozó számadatokat az 1. táblázatban közlöm.

<sup>27</sup> A kiválasztott hírek megjelenési rendszerességében nincs állandóság. Az évfolyamonkénti adatok is aránylag nagy szórást mutatnak: a legkisebb abszolút értékeket és százalékos arányokat 1868-ban (5 hír, 1,6%) és 1871-ben (3 hír, 0,9%) tapasztalhatjuk, a legnagyobb abszolút értéket 1874-ben (23 hír, viszont az átlaghoz közeli 4%, mivel heti kétszer jelent meg a lap az adott évben), a legnagyobb százalékos arányt pedig 1866-ban (17 hír, 7,4%).

<sup>28</sup> 20 különböző jegyet és egy nevet, foglalkozást (orvos) azonosítottam, melyek közül egynek tekintetem azokat, amelyek esetében az eltérést csak zárójel vagy pont jelentette.

az újságírói szándékot, alátámasztják a lap politikai programját, azokra a területekre irányítják a figyelmet, melyek e program szerint változásra szorulnak.

A történések helyszíne vagy a szereplő területi hovatartozása legtöbb esetben jelölt. Az előforduló földrajzi neveket vagy az azokból képzett jelzős szerkezeteket vizsgálva kitűnik, hogy a tíz év híreiben a vármegye lakott területének nagy része reprezentálva van, de a legtöbb közlés a Tisza mentén fekvő, sűrűbben lakott vidékekre utal.<sup>29</sup> A népre vonatkozó hírek esetében az anonimizálás jellemző, egy névtelen társadalom rajzolódik ki azokból. A leggyakoribbak a lakosságra vonatkozó kollektív és általános megnevezések, mint a *nép*, *lakosok*, *lakosság*, *falvaink*, *szegény nép*, *megye fiai*, *vidékiek*, illetve *egy ember*, *két ember*, *szegény ember*, *egy asszony*, *két házaspár*, *B. polgár* stb. Ezekhez kapcsolódnak olykor településnevekből alkotott jelzők, mint a *borsai lakosság*, *hotinkai ember*, *szlatinai házaspár* stb. Tizenhárom hírben a személyekre utalás az életkor alapján történt. E hírek gyerekekről, fiatalokról, egy esetben idősekről szólnak (pl. *12 éves árva zsidó lány*, *15-16 éves fiú*, *23 éves suhanc*, *gyerekek*, *közsegeink legidősbjei* stb.). A vallásfelekezet vagy nemzetiség alapján való azonosítás huszonhat hírre jellemző. A vallásfelekezet szerinti megnevezés legtöbb (14) esetben az *izraelita*, egy esetben az *Izrael fiai* kifejezést használja, további egy alkalommal a hír a *görög katolikus felekezetű rutén lakosságot* nevezi meg, szintén egy esetben a *római és görög katolikus híveket*. Ez utóbbi két esetben vallásgyakorlásra vonatkozó közlésekről van szó, az *izraelita* jelző viszont általában nem egyházi kontextusban jelenik meg. A nemzetiség alapján való hivatkozás ritkább, és olykor együtt szerepel a vallásfelekezet szerinti. Egy esetben szerepel a *rutén* mint jelző, hat esetben az *orosz*, három esetben a *román*, egy esetben *oláh*, két esetben a *zsidó*, egy esetben *sátoros cigányok*.

Az anonimizálás gyakran foglalkozásnévvel vagy más társadalmi kategóriára való hivatkozással, polgári név nélkül történik. A szerepeltetett társadalmi kategóriák és foglalkozások: birtokosok/gazdák; földműves közönség/föld népe/nem olvasó, gazdálkodó közönség/írastudatlan ember, aki az ökre mellett nőtt fel/egyszerű falusi nép/köznép/parasztok; értelmiség; falusi koldusok, a megye szegény lakosai, (munkaképes) inségesek; megyei tekergők/tolvaj; favágók, juhászokból élő ember, szekeres ember, fuvaros, molnármester, kovácsmester, postamester, tanító; kincstári kerékgyártó, őrmester; mérnök; napszámosok; ökrész; szolgálcseléd. A vármegye közrendű lakosságát a hírek tehát anonimizálják,<sup>30</sup> viszont a vármegye társadalmának egy részét a lap következetesen nevesíti. Az elemzett szövegtörzsekben előforduló neveket az értelmiségi foglalkozásúak esetében foglalkozásuk/funkciójuk megnevezése követi (pl. *Altman orvos*, *Kökényesdi gr. k. lelkész*, *Szilágyi István tanfelügyelő*, *Mihálka László alispán*), a nagybirtokosok/nemesek esetében a rang megjelölése jellemző (de nem szükségszerű) a foglalkozásnév nélkül (pl. b. Sztojka Béla, Szöllősy Lajos). E társadalmi kategóriákhoz tartozó személyek nevesítése jellemző a többi, az elemzésbe be nem vont hírszövegre is.

<sup>29</sup> A megyei népről szóló hírekben szereplő településnevek térképre vetítve a függelék 1. ábráján láthatók. A településneveken túl földrajzi megnevezésként előfordul még: Alsó járás, Felső járás, Verhovina, Iza-völgy, Tisza-part, Tarac-völgy, Tarac víz, Rotunda, Kaszói járás.

<sup>30</sup> A vizsgált szövegtörzsekben négy alkalommal nevesítenek a hírek a nép köréből való személyeket. Mind a négy hír tematikailag a bulvár kategóriájába sorolható. Az egyikben a vezetéknev említése (*Guttman*) a szerkesztői iróniát fokozza. Lásd Máramaros VI(1870). 2. sz. 4. Két esetben fiatal lányokat nevesítenek (az öngyilkosságot elkövetett *Krausz Bertát*, illetve a kolerából kigyógyult *Nyegre Ilonát*). Lásd Máramaros VIII(1872). 24. sz. 3.; Máramaros VIII(1872). 46. sz. 4. *Komán Gergely* felsővisói lakos neve úgy kerül be a hírekbe, hogy egy ől összeállításának céljából nála összegyűlt hat munkás villámcsapás által életét veszítette. Lásd Máramaros III(1867). 21. sz. 3.

Következtetésképpen elmondható, hogy a hírekből kirajzolódó népkép sematikus, a vissza-visszatérő általános jelentésű kifejezések az egység és a homogenitás látszatát keltik a megye népét illetően. Az etnikumra való aránylag kevés utalás és a narratívák alapján úgy tűnik, a társadalom tagolása/tagolódása nem az etnikumok szerint történt. A leggyakoribb jelzők, a *szegény* és az *izraelita*, valamint részben egyes foglalkozásokat megjelölő kifejezések egyfajta fabulozitást kölcsönöznek a híreknek: azt jelzik, hogy valamilyen hátrányos helyzetben levő szereplőről van szó, aki vagy hőstettet vitt véghez, vagy áldozattá vált. Hasonlóképpen működnek a gyerekekről és fiatalokról szóló hírek is.<sup>31</sup> A mesei narratívákkal szemben viszont a hírekben a társadalmi felemelkedés és a jutalom/elismerés elmarad, a hősöknek ritkán vannak segítői, pontosabban az újság az olvasóit vagy önmagát helyezi a potenciális segítő pozíciójába. Ezek a történetek nem elsősorban egyedi eseményekről tájékoztatnak, hanem bizonyos társadalmi csoportokat és intézményeket vonnak felelősségre (megyehatóság, városi kapitányi hivatal, mezei rendőrség) vagy helyeznek a diskurzus szintjén a megmentő/felemelő pozíciójába (lelkészek, tanítók). A hírekben ugyanakkor az újság nyilvános társadalmi elismerést nyújt a (névtelen) hősöknek, olykor önreflexív módon az újságírás (egyik) céljaként tüntetik fel ezt a gesztust: „Mig a nem emberies tettet megvetjük, s leplet vetünk rá, addig a nemes és szép tényt köztudomásra hozni erkölcsi kötelességünk”.<sup>32</sup> Máskor a lap munkatársai anyagi felsegítésre hívják fel a közönséget.<sup>33</sup> A nélkülözés kapcsán megjegyzendő, hogy a *vidéki* szegénységet, inséget és az abból eredeztetett erkölcsi visszasságokat (túlzott alkoholfogyasztás, lopás) a hírek együttérző, könyörületes kommentárja követi,<sup>34</sup> a Sziget városában előforduló koldulásról viszont elítélő modorban szólnak, a rendőrség közbenjárását (és a koldusok városból való kizárását) sürgetik.<sup>35</sup> A népi kultúráról, mindennapjairól közölt tartalmak egy jól körvonalazható nézőpontból és egy következetesen érvényesülő logika szerint rendeződnek: a lap szerkesztője és munkatársai által képviselt polgári értékek működését (vagy érvényesülésük csődjét) igyekeznek a közlések szemléltetni. A népi hiedelemvilágot és vallásgyakorlatokat elítélték, az ironia által elhatárolódtak azoktól. Az ismétlés által a közbelépést sürgették.

## A tárcarovat cikkei és levelei

A vizsgált lap tárcarovata más korabeli lapokéhoz hasonlóan vegyes tartalmú, viszont szempontunkból kiemelt jelentőséggel bír, hiszen a régió kultúrájáról szóló szövegeknek e rovat adott leginkább teret.<sup>36</sup> A tíz évfolyamban összesen 350, a vonal alatt megjelent szöveget azonosí-

<sup>31</sup> A mesei névadást illetően lásd Voigt Vilmos: *A magyar mesei tulajdonnevek kis onomasztikája*. Névtani Értesítő X(1985). 116–127.; Voigt Vilmos: *A nevek és különösen a népmesei nevek szemiotikájáról*. = *A nevek szemiotikája*. Szerk. Bauko János–Benyovszky Krisztián. Nyitra–Budapest 2014. 22–40.

<sup>32</sup> Máramaros V(1869). 32. sz. 4.

<sup>33</sup> Például egy hármás ikreket szülő dolhai nő családja irányába a szerkesztőség adományok közvetítésére ajánlkozott. Máramaros III(1867). 23. sz. 4.

<sup>34</sup> Lásd Máramaros VI(1870). 37. sz. 3.

<sup>35</sup> Lásd Máramaros IX(1873). 1. sz. 3.

<sup>36</sup> „E fő szakok mellett a lap Tárcajaja helyzetünkhöz mért iránynyal és körben tüzetesen fog foglalkozni a tudománnyal s irodalommal, hozva önálló szépirodalmi s tudományos czikkeket, bírálatokat stb., ennek különböző ágaiból, különösb tekintettel a máramarosi népiségek szellemi állapotainak ismertetésére.” Szilágyi István: *i. m.* 1.

tottam.<sup>37</sup> Ezek között útleírásokat, elbeszéléseket, gazdasági, gazdálkodási és történelmi tárgyú értekezéseket, beszédeket, statisztikai közléseket, tárcaleveleket, fürdőismertetőket és helyrajzokat is találhatunk. Az elemzéshez azokat a szövegeket választottam ki, amelyeknek tárgya a vármegye valamely része, települése, annak lakosai vagy múltja. Összesen 65 ilyen írással szembesültem, tehát a rovatban közölteknek közel 17%-a ilyen jellegű.<sup>38</sup> Az írásokat tematikusan, illetve az általuk érvényesített nézőpont szerint csoportosítottam. Az egyik szövegcsoportba a természettudományos vagy az egészségügyi szempontot érvényesítő szövegeket soroltam, a kiválasztott írások közel egynegyede került ebbe a csoportba. Szándékuk szerint és műfajilag is egymástól igencsak különbözőek: az ásványvizek, fürdők, vegytani bontásuk ismertetése nyíltan a népszerűsítésüket is szolgálta, az egészségügyi állapotok leírásai gyakran népleírásokat is tartalmaztak. A helyrajzok szövegcsoportja a második, az egyik legnépesebb. Az ebbe sorolt szövegek közös eleme, hogy elsősorban a különböző vidékek ismertetését szolgálták. A népességre vonatkozó leírások e szövegekben a legkidolgozottabbak, de gyakran érvényesül bennük a korábbi csoportba soroltakra jellemző tudományos diskurzus is. Eltérő hangsúlyokkal ugyan, de mindenik az útirajzok és a helyrajzok hagyományát folytatja. Egy harmadik csoportként a szerkesztő Szilágyi István által összeállított portrészorozatot tekintem, amelyben a vármegye országgyűlési képviselőit ismerteti.<sup>39</sup> A negyedik, szintén gazdag csoportot a történelmi szempontú közlések (forrásközlések és értekezések) alkotják. Az ötödik csoportba a szórványosan felbukkanó, elsősorban közigazgatási vagy bűnügyi szempontokat érvényesítő szövegeket, statisztikákat soroltam.<sup>40</sup>

A rovatban különböző beszédmódok férnek meg egymás mellett, különböző képzettségű személyek jutnak szóhoz. Kirajzolódik az, hogy kik formáltak igényt arra, hogy a Máramaros-képet formálják, alakítsák, pontosabban, hogy azok közül mi fért bele az újság sajátos logikája szerint. A közigazgatás nézőpontja érvényesül a legkisebb mértékben. Nem meglepő, hisz ezen intézmények irányába a legkritikusabb az újság.<sup>41</sup> Bővebb tárgyalást érdemel a három nagyon pregnánsan érvényesülő másik beszédmód: a történelmi, a természettudományos és az helyrajzi-nemzetkarakterológiai. A történelmi tárgyú közlések nagy része forrásközlés, értekezéseket csak szórványosan tesznek közzé. A lap első évfolyamában, az alapozó időszakban megjelent négyrészes sorozatot követően legközelebb csak a hetedik évfolyam (1871) végén folytatódik a források közlése, amikor elkezdődött a kiadói és szerkesztői gyakorlatok újrendeződése. Azzal magyarázható, hogy bizonyára nyilvánossá vált, hogy minden, ami *régi, ősi*, az egyrészt közérdeklődésnek örvend, másrészt a táj megalkotásának nélkülözhetetlen eszköze. Azt mondhatni, hogy a történelmi közlések a természettudományi/orvosi nézőpontot érvényesítők helyébe léptek.<sup>42</sup>

<sup>37</sup> A több részben megjelent szövegek esetében a könnyebb számszerűsítés és hivatkozás érdekében az egyes lap-számokban megjelent részeket (a folytatásra való utalások vagy közös cím ellenére) külön számolom.

<sup>38</sup> A tárcaszövegek jegyzékét a függelék 2. táblázatában közlöm.

<sup>39</sup> E szövegcsoportnak elemzése e dolgozat kereteit meghaladja, viszont a tágabb összefüggések szempontjából jelenlétük jelentéssel bír, hiszen a portrék is a vármegye reprezentációjának egyik lehetséges módját jelentik.

<sup>40</sup> Egyes szövegek besorolása nem volt egyértelmű, a szövegtípusok ezekben az esetekben átjárhatóaknak bizonyultak.

<sup>41</sup> A vizsgált időszakban Alsóbisztra ismertetése jelenik meg a település bírója tollából, illetve a rahói szolgabírói kerület népességi mozgása. A csoportba további 7, a jogszolgáltatás és a kincstári erdőkezelési intézmények irányából érkező szöveget soroltam.

<sup>42</sup> Míg a földrajzi-néprajzi fókuszú tájleírások időben a teljes időszakot kitöltik, az elsősorban egészségügyi és természettudományi szempontúak a vizsgált időszakban 1865-től 1870-ig jelennek meg, a megye történetére vonatkozó forrásközlések pedig pont 1871-től váltak gyakoriakká.



Végül az első két csoportba sorolt szövegekre térek ki. Mindkettőre jellemző a tudományosság iránti igény, annak a meggyőződésnek az implicit módon való közlése érhető tetten, hogy a tér és a lakosság a geológia, a statisztika, az orvostudomány, vegytan stb. fogalmaival ragadható meg leginkább. Mindkettőre jellemző ugyanakkor egy, az utazási irodalom hagyományaira építő, olykor költői képeket igénybe vevő beszédmód. Sőt, esetenként a felidézett helyi *regék* beépítésében a *népi* fikció eszköztárához való fordulás is tetten érhető.

Az ábrázolt térségeket illetően elmondható, hogy a térség különböző terei közül e rovatban Verhovina (a Talabor-völgygel együtt) kap kiemelkedő hangsúlyt: 9 közlés (a tárgyaltak egyharmada) vonatkozik erre a régióra, mintegy prototipikusan máramarosinak tüntetve azt fel. További közlések vonatkoznak az Iza és a Visó völgyére, Husztra és Viskre (a hozzá közel elhelyezkedő fürdővel együtt), a szaploncai gyógyvizekre és az aknaszlatinai sós fürdőre. Ezekben a leírásokban a só mint a vidék kiemelkedő értéke nagy teret veszít az ásványvizekkel és fürdőkkel szemben. A leírások visszatérően a hegyeket (mint domborzati formák, szép panorámák megtekintetésének helyei és nem utolsósorban mint *ősi* képződmények), az erdőségeket (*őserdőket*) és az *egészséges* hegyi levegőt tüntetik fel értéként. A hegyek, erdők, gyógyvizek hármassága körül szerveződő imázs a vidéket nem Magyarország, hanem a világ más tájaival köti össze (gyakran, de nem kizárólag Svájjal),<sup>43</sup> azok viszonylatában mutatja versenyképesnek, kiemelkedőnek. A párhuzamok olykor kimondott, máskor rejtett üzenete, hogy Magyarországon nincs is más vidék, amely vetekedne Máramarossal ilyen téren.

A helyismertetések vizsgált korpuszában három szöveg idéz fel valamely, a *nép szájáról* vett történetet, *regét*. Ezek közül a helyhez kötött mondák közül négy valamely természeti képződményhez (*a lonkai kőcsoportozathoz, a huszti Pirosdomb*), egy várromhoz (Visk), egy pedig élő organizmushoz kapcsolódik. *A visk-várhegyi fürdő* ismertetésének első része *a több mint száz éves szilfára* mutat rá, „mely alatt a hagyomány szerint II. Rákóczy Ferencz megpihent”.<sup>44</sup> Második részét e szövegnek teljes mértékben a valamikori viski vár mondájának összegzése alkotja. Huszt esetében a közölt monda nem a vár alapítására/bukására vonatkozik, hanem a körülötte fellelhető omladványok eredetére.<sup>45</sup> A várakhoz köthető mondai történetek értékelő kommentár nélkül vagy pozitív értékeléssel jelennek meg, míg a lonkai kőcsoportozatról bemutatott három alakulástörténet bemutatása arra szolgál kitűnő alkalmat, hogy a szöveg szerzője elmarasztalja a népi kultúrát.<sup>46</sup>

Nem ellentmondásmentesek a kirajzolódó képek. Ami egyes szövegekben értéként, másokban elmaradottságként jelenik meg. Úgy tűnik viszont, hogy míg a táj megalkotásának gyakor-

<sup>43</sup> Néhány szemléletes példa: „Ilyen kiterjedésben ily erdőket napjainkban csak az atlanti tengeren túl kell keresni”. Tanárky Gyula: *Szinevér, a Talabor völgyén Máramarosban*. Máramaros V(1869). 21. sz. 2–3.; „Touristákra nézve vonzóbb és hivogatóbb helyet Tyrolon és Schweiczon kívül nem igen tudnék hamar megnevezni, mint Akna-Szlatinát az »Apsák« felé emelkedő tölgyes erdeivel. [...] Csak látni kell ezeket egyszer: és soha többé el nem feledheti az ember Máramaros regényes helyeit.” Dr. Novák Károly: *Az akna-szlatinai sósfürdő*. Máramaros X(1874). 52. sz. 1.

<sup>44</sup> H. Sz.: *A visk-várhegyi fürdő*. Máramaros III(1867). 36. sz. 2.

<sup>45</sup> Sz.: *Huszt*. Máramaros III(1867). 35. sz. 2–3.

<sup>46</sup> „Ennyi és ilyen regék keringenek a nép közt a lonkai kőcsoportozatról, és legyen bár ezek mindenike merő azon mese, mégis bizonyos az, hogy mindenik vallásos eszmékre megyen ki. Két dolgot mutat ez. Vagy azt, hogy a népet ámitotta s így tanította valaki e regékre; vagy azt, hogy az egyszerű emberek önmagoktól jönnek rá az effélére. Mindenik elég baj. Az első nem szabados dolog; a másik nagy műveletlenségre mutat. Babona és a 19 század vége össze nem fér.” V. K.: *Szigettől a Suliguliig*. Máramaros IX(1873). 35. sz. 2.

latai, a kiemelt értékek nagyon hasonlóak, a népességre vonatkozó leírások, értelmezések már sokkal kevésbé egységesek, nehezen egyeztethető össze a pozitív és *magyar* Máramaros-kép megalkotásának szándéka a nemzetiségi lakosság felemelésére, művelésére vonatkozó emancipációs szándékkal.<sup>47</sup> A régióhoz szorosabban kapcsolódó szerzők a negatív sztereotípiákat pozitív jelentésekkel egészítik ki. Miközben tehát a (román és orosz) népet elmaradottnak, szegénynek, műveletlennek, babonásnak, remetének, igénytelennek tüntetik fel, a változásra való igény hiánya egy idealizált (vidékhez való) hűségként kap új jelentést. „S azt hiszed – veti fel a kérdést Várady Gábor –, hogy e nép nem boldog? Am próbáld meg őt kicsalni ősei kunyhójából, s elköltözésre bírni. A termékenyebb szomszéd megyék térein csak addig tanyázik, míg jóllakott, s családjának néhány heti ételmezt szerezhethet; aztán visszatér hegyeibe, őserdei közelébe.”<sup>48</sup> A földhöz kötött, a természethez közel álló máramarosi ember képe implicit módon azt üzeni, hogy a megye lakói a megyéhez kötött és lojális politikai egységet alkotnak. Az átértékelés gesztusának egy további példája a nélkülözésre vonatkozik: a máramarosi népet olyanként jelenítik meg, amely bármilyen nehéz helyzetben helytáll. A szegénység tehát kitűnő életerőként, szívósságként értelmeződik.

Az tárcarovat szövegeinek elemzéséből kitűnik, hogy a helyi lap hasábjában is különbség mutatható ki a megyéhez szorosabban és lazábban kapcsolódó szerzők viszonyulása között. Az ön-reprezentációkra esetünkben a negatív sztereotípiák súlyának csökkentése jellemző. Mint kiderült, mind a hírek, mind a tárcák esetében az erkölcsi visszasságokat a nehéz körülményekre hivatkozva említik a hírszerkesztők. Hasonló attitűd érhető tetten a gazdasági, politikai tárgyú cikkekben is.<sup>49</sup>

## Összegzés

A jelen dolgozat célja annak a képnek a körvonalazása, amelyet a szigeti szerkesztésű *Máramaros* politikai és társadalmi lap indulásának első éveiben formált és közvetített a vármegye területéről és lakosságáról. Az elemzés nemcsak arra világít rá, hogy milyen tájfogalma volt a lap szerzőinek-szerkesztőinek, hanem arra is, hogy a reprezentációkat hogyan igazította céljaihoz. A hetilap működése alatt egy olyanfajta tudást, beszédmódot, érzékenységet alakított ki és működtetett a helyi nyilvánosságban, amely az etnográfiai tekintetű forrásokból, azok tudományos nyilvánosságából olykor hiányzott. A térség ma is elsősorban turisztikai helyként artikulálódik a közgondolkodásban. Izgalmas látni ennek előzményeit, azt, hogy a 19. századi újságírás milyen könnyen (és talán hatékonyan) tudta beszédmódjába beépíteni a turisztikai nézőpontot, ezáltal pedig újraértékelni a megye terét és táját.<sup>50</sup> A lap tárcarovatának helyrajzai

<sup>47</sup> Tanárky Gyula külső szemlélőként felvázol ugyan egy utópikus jövőképet, mely szerint székely telepek létrehozása, és azáltal a lakosság elmagyarosítása jelentené a megoldást, a helyi szerzők ezt a lehetőséget nem hangoztatják. Tanárky Gyula: *Szinevér; a Talabor völgyén Máramarosban*. Máramaros V(1869). 23. sz. 2.

<sup>48</sup> Várady Gábor: *A Talaborvölgy*. Máramaros I(1865). 13. sz. 2–3.

<sup>49</sup> Főleg a lap első lapszámaiban gyakori a megye népének életéről vezércikkekben való értekezés. Nem néprajzi leírások, mégis okvetlenül tematizálják a szegényebb társadalmi osztályok életmódját. Ezekben a szövegekben az olvasók aktív bevonására és érzékenyítésére történik kísérlet, a közös tudásra (sztereotípiákra) való hivatkozás gyakran új szempontokkal egészül ki.

<sup>50</sup> A régió szemlélésének, a táj leírásának értelemadó jellegéről a 19. század második felében, illetve az intézményesülő turisztikai mozgalomról Erdélyben korábban T. Szabó Levente értekezett. Lásd T. Szabó Levente: *i. m.* 15–99.;

és tájleírásai nemcsak domesztikálták a teret, hanem alakították annak mintáit, hogy hogyan kell a teret szemlélni, mit kell megnézni vagy megmutatni az utazók számára.<sup>51</sup>

A média mint új hatalmi diskurzus, a történelem, a gazdálkodás, életmód, a nemzetiségi viszonyok vagy a kulturális élet ábrázolása által behatárolja a térséget, kiválasztja, hogy mit tesz transzparenszé és mit hagy homályban, mit helyez előnyös vagy hátrányos megvilágításba. Tartalmának áttekintéséből úgy tűnik, a *Máramaros* kezdettől fogva egy egységes és önálló, pontosabban az önállóságra és fejlődésre képes régióként igyekszik a vármegyét megalkotni. Leválasztja a szomszédos vármegyékről és az ország többi vidékétől, ugyanakkor az összekötetések fontosságát, az ország *vérkeringésébe* való bekapcsolódást sürgeti. A megyéről és annak népéről kialakított kép egyértelműen a lap politikai programjához igazodik. A hírek elemzéséből kiderül, hogy nem nyújtanak teljes, részletes rálátást a régióra. A megyei hírek száma meglepően alacsony, viszont a térképre vetített adatokból kitűnik, hogy az utalások szintjén sikerült a megye területének nagy részét lefedni a tíz év alatt. A hírek célja nem a megyén belüli változatosság felmutatása. A megyei társadalom egy részét következetesen anonimizálják, egy részét nevesítik. Az egyes közlések azért kapnak helyet a lapban, mert a történetek lehetőséget kínálnak a különböző intézmények tevékenységére való reflektálásra, a számonkérésre, leleplezésre.

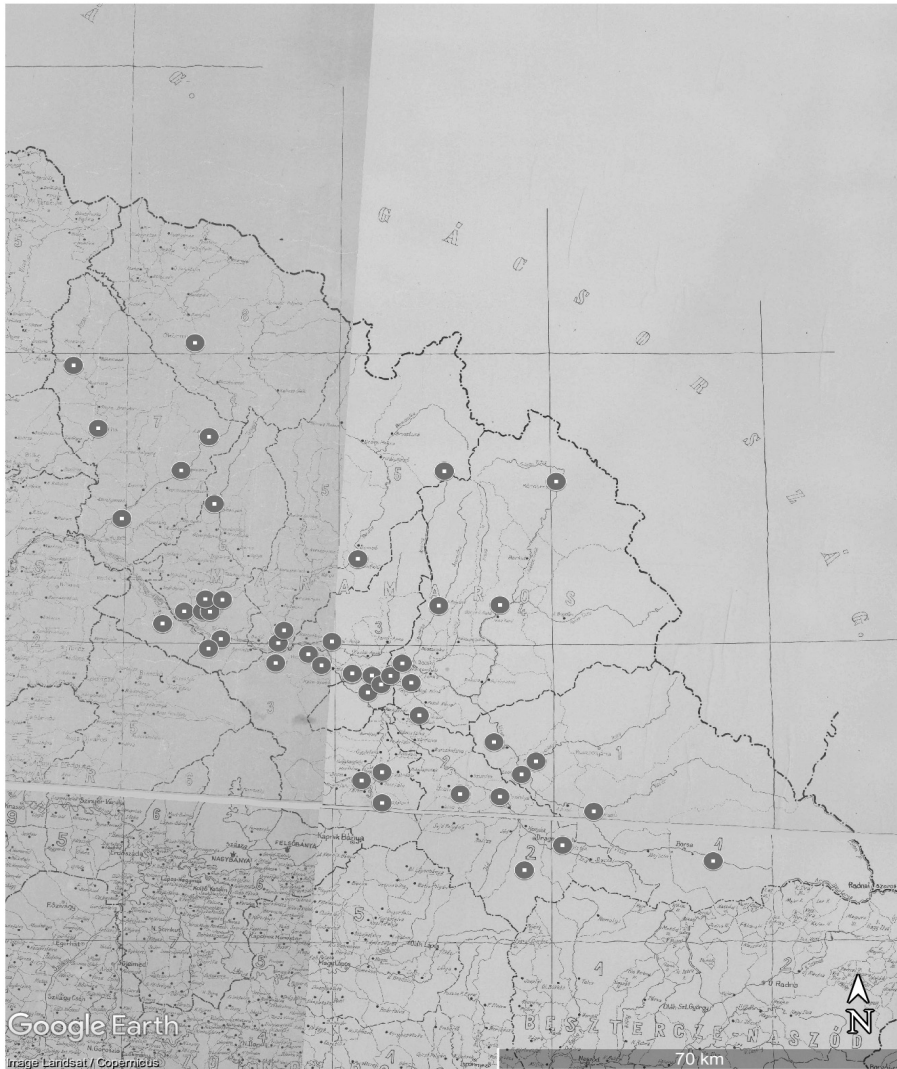
Az utazási és országismereti irodalomban korábban a megyéről és népességéről forgalmazott sztereotípiák nem íródnak át, viszont a hangsúlyok eltolódnak. A lapban közölt szövegekben a társadalom megjelenítése árnyaltabb: ugyan kimarad ezekből a reprezentációkból is sok csoport, a különböző élethelyzetek felmutatása és a különböző vélemények ütköztetése a népleírásoknál árnyaltabb, dinamikusabb képet mutat a megye lakosságáról. Az újságtartalmak a megye társadalmát nem nemzetiségek szerint tagolják, más határok szimbolikus meghúzása vált azokban fontosabbá. Ezeket a képeket már leginkább a helyiek vagy helyi kötődésük alakítják a helyi érdekek szerint. A reprezentációk ezért pozitív felhangúak. Még ha olykor kritikával fordulnak is a nép irányába, úgy jelenítik meg a teret és ennek népességét, mint ami szervesen hozzátartozik Magyarországhoz, fejlődésre képes, ehhez erőforrásai, kincsei még feltárára várnak, népszerűsítést igényelnek. A népi kultúra helye, szerepe ezekben a szövegekben igen szűk körű. A hagyományos népi kultúra, amennyiben megjelenik, az elmaradottság bizonyítéka. Csupán egy-két szokásleírást tartalmaznak elmarasztaló kommentár kíséretében. Az általuk a népi kultúra részeként számontartott, helyhez kötött regék rendelkeznek nagyobb presztízzsel, de azok közül is csak a várakhoz köthető történetek kerülnek elő kritika nélkül.

T. Szabó Levente: „Erdély népei.” *A tér ideológiai és Erdély képei az intézményesülő erdélyi turisztikai mozgalomban.* = Uő.: *A tér képei: tér, irodalom, társadalom.* Kolozsvár 2008 (Ariadné Könyvek). 100–193.

<sup>51</sup> A jelenség jelentőségének értelmezéséhez az írásantropológiai szakirodalom nyújt fogódzókat. A *mindennapi írás (écriture ordinaire)* Roger Chartier által megnevezett egyik területe a 19. században állandósuló, utazási élményeket összefoglaló naplóírás gyakorlata. Lásd Roger Chartier: *Culture écrite et littérature à l'âge moderne.* Annales. Histoire, Sciences Sociales LVI(2001). 4–5. sz. 783–802. Ezen írásgyakorlat szoros kapcsolatba került a nyomtatott periodikákkal, hiszen a különböző lapok szívesen közölték ezeket az írásokat, olvasóikat is ösztönözve az élmények, tapasztalatok megfigyelésére és megörökítésére. A sajtóban megjelent minták tehát standardizálták egyrészt a kirándulást, másrészt a róla való beszélést. Lásd Catherine Bertho Lavenir: *Le voyage: une expérience d'écriture. La revue du Touring Club de France.* = *Par écrit. Ethnologie des écritures quotidiennes.* Dir. Fabre, Daniel. Paris 1997 (Mission du patrimoine ethnologique. Collection Ethnologie de la France. Cahier, 11). 273–297.; Keszeg Vilmos: *Az írás szociális jelentései.* = Uő: *Alfabetizáció, írásszokások, populáris írásbeliség.* Egyetemi jegyzet. Kolozsvár 2008 (Néprajzi Egyetemi Jegyzetek 3). 171–172.

## Függelék

1. ábra. A megyei népről szóló hírekben szereplő településnevek térképre vetítve<sup>52</sup>



<sup>52</sup> A térkép a GISA Hungarorum (OTKA K 111766) történeti térinformatikai rendszer felhasználásával készült. Az adatokat egy 1884-es 1:350 000-es méretarányú, településszintű térképen jelenítettem meg a GoogleEarth Pro számítógépes alkalmazás segítségével. A térkép forrása: <https://www.gistory.hu/g/hu/gistory/index>. (2021.09.12.)

**1. táblázat.** *A megye népére vonatkozó hírek számadatai.*

év	Máramaros évszám sz.	Lapszámok sz.	Összes hírek sz.	Hírek sz. átl. lapszámonként	A megyei nép- re vonatkozó hírek sz.	Összes hírből ez utóbbiak százalékban kimutatva
1865	I.	38	259	6,81	11	4,25%
1866	II.	45	229	5,09	17	7,42%
1867	III.	39	209	5,36	12	5,74%
1868	IV.	53	306	5,77	5	1,63%
1869	V.	52	307	5,90	14	4,56%
1870	VI.	52	288	5,54	8	2,78%
1871	VII.	52	336	6,46	3	0,89%
1872	VIII.	52	386	7,42	11	2,85%
1873	IX.	53	438	8,26	21	4,79%
1874	X.	103 <sup>53</sup>	569	5,52	22	4,86%
Összesen:		539	3327	6,17	124	3,76%

**2. táblázat.** *A megyére vonatkozó tárcarovatbeli szövegek jegyzéke.*

évf.	sz.	dátum	old.	szerző	cím
1	1	1865.04.05	2–3	P. Szathmáry Károly	Kirándulás természettudományi szempontból az Iza és Visó völgyén Máramaros legmagasabb hegyomára, a Pietrószára, 1869. I.
1	3	1865.04.19	2–3	P. Szathmáry Károly	Kirándulás természettudományi szempontból az Iza és Visó völgyén Máramaros legmagasabb hegyomára, a Pietrószára, 1869. III.
1	12	1865.06.21.	2–3	Várady Gábor	A Talaborvölgy
1	13	1865.06.28.	2–3	Várady Gábor	A Talaborvölgy
1	14	1865.07.05.	2–3	P. Szathmáry Károly	A huszti vár ostroma I-II. Egy régi krónikából.
1	15	1865.07.12.	2	P. Szathmáry Károly	A huszti vár ostroma II-III.
1	16	1865.07.19.	2	P. Szathmáry Károly	A huszti vár ostroma III-IV.
1	17	1865.07.26.	2	P. Szathmáry Károly	A huszti vár ostroma IV.
1	19	1865.08.09.	2	Várady Gábor	A Talaborvölgy
1	21	1865.08.23.	2–3	Várady Gábor	A Talaborvölgy
1	22	1865.08.30.	2–3	Várady Gábor	A Talaborvölgy

<sup>53</sup> Heti két megjelenés.

évf.	sz.	dátum	old.	szerző	cím
2	17	1866.04.25.	3	Sz.	Figyelmeztetés a brébi fürdőre.
3	1	1867.01.02.	2	-	Árnyképek. A megyei bűn-statistikához.
3	7	1867.02.13	4	A rahói k. kincs. erdészeti tisztii kar.	Pót-adat a Máramaros 1867. I. számában közlött 'Árnyképek' cz. Tárca-czikkhez.
3	13	1867.03.27	3		A szlatinai közbirtokosság
3	16	1867.04.17	2	Réthy Sándor járási orvostól	Verhovina. Helyrajza, főképp egészségügyi szempontból.
3	19	1867.05.08.	2	Dr. Badzény László, megyei főorvos	A cholera Máramarosban 1866
3	20	1867.05.15.	2	Dr. Badzény László, megyei főorvos	A cholera Máramarosban 1866
3	21	1867.05.22	2	Dr. Badzény László, megyei főorvos	A cholera Máramarosban 1866
3	35	1867.11.27	2-3	Sz.	Huszt
3	36	1867.12.04	2	H. Sz.	A visk-várhegyi fürdő
3	37	1867.12.11	2	H. Sz.	A visk-várhegyi fürdő
4	12	1868.03.18	2-3	Bilánecz Péter (a szöv. kiderül, h. a település bírója)	Alsó-Bisztra
4	47	1868.11.18	2	Szilágy István	Máramarosmegye országgyűlési követei
4	49	1868.12.02	2	Szilágy István	Máramarosmegye országgyűlési követei
5	21	1869.05.26.	2-3	Tanárky Gyula	Szinevér, a Talabor völgyén Máramarosban.
5	22	1869.06.02.	2-3	Tanárky Gyula	Szinevér, a Talabor völgyén Máramarosban.
5	23	1869.06.09.	2	Tanárky Gyula	Szinevér, a Talabor völgyén Máramarosban.
5	23	1869.06.09.	2	Kornfeld Frigyes, szolgabíró	Népességi mozgalom a rahói szolgabírói kerületben 1868.
5	32	1869.08.11.	3		Figyelmeztetés a brébi fürdőre.
5	37	1869.09.15.	2	Vondrák, k. erdőrendező	Vihar okozta károk a kőrösmezei m. kir. erdőhivatal kerületében.
5	38	1869.09.22.	2	Vondrák, k. erdőrendező	Vihar okozta károk a kőrösmezei m. kir. erdőhivatal kerületében.
6	14	1870.04.06.	2-3	Szilágyi István.	Máramarosmegye országgyűlési követei.
6	19	1870.05.11.	2	Stabler József, m. k. kincstári orvos.	Közegészségügyi kimutatás a királymezői magy. kir. erdő- és gazdasági hivatal köréből 1867-ik évi január hó 1-től 1870. évi január hó 1-ig.
6	20	1870.05.18.	2	Stabler József, m. k. kincstári orvos.	Közegészségügyi kimutatás a királymezői magy. kir. erdő- és gazdasági hivatal köréből 1867-ik évi január hó 1-től 1870. évi január hó 1-ig.
6	21	1870.05.25.	2-3	Stabler József, m. k. kincstári orvos.	Közegészségügyi kimutatás a királymezői magy. kir. erdő- és gazdasági hivatal köréből 1867-ik évi január hó 1-től 1870. évi január hó 1-ig.

évf.	sz.	dátum	old.	szerző	cím
6	33	1870.08.17.	2–3	Divald Adolf	Máramaros-megye kincstári erdőségei. Benyújtotta a pénzügyminiszterhez Divald Adolf osztálytanácsos.
6	36	1870.09.07.	2	Divald Adolf	Máramaros-megye kincstári erdőségei. Benyújtotta a pénzügyminiszterhez Divald Adolf osztálytanácsos.
6	44	1870.11.02.	2	Szilágyi István	Máramarosmegye országgyűlési követei. (Várady Gábor máramaros-técső kerületi orsz. Képviselőnek barátságára s tisztelete jeléül ajánlja)
7	1	1871.01.04.	2	Szilágyi István	Máramarosmegye országgyűlési követei. (Várady Gábor máramaros-técső kerületi orsz. Képviselőnek barátságára s tisztelete jeléül ajánlja)
7	13	1871.03.29.	2	Szilágyi István	Máramarosmegye országgyűlési követei. (Várady Gábor máramaros-técső kerületi orsz. Képviselőnek barátságára s tisztelete jeléül ajánlja)
7	33	1871.08.16.	2	Szilágyi István	Máramaros-megye országgyűlési követei.
7	34	1871.08.23.	2	Szilágyi István	Máramaros-megye országgyűlési követei.
7	35	1871.08.30.	2	Szilágyi István	Máramaros-megye országgyűlési követei.
7	36	1871.09.06.	2		Adatok Máramarosmegye multjából. I. I. Károly király szabadalmi okmánya, a melylyel az Ötváros alapját megvetette, 1329. (Magyar fordítás 1671-ből.)
7	38	1871.09.20.	2		Adatok Máramarosmegye multjából. II. Antal konstantinápolyi patriarcha okmánya, melylyel a sz. Mihályról nevezett máramarosi klostrot védelme alá veszi, 1391.
7	43	1871.10.25.	2–3		Adatok Máramarosmegye multjából. III. Kik vettek részt Máramarosmegye nemesei közül a Dózsa-féle parasztlázadásban, 1514?
8	1	1872.01.03.	2–3		Adatok Máramarosmegye multjából. V.
8	5	1872.01.31.	2	Viski K. B.	Viski régiségek.
8	5	1872.01.31.	2	Szilágyi I.	Pótlék a fentebbi cikkekhez.
8	51	1872.12.18.	2	(Michael Apaffi)	Istructio Alvinczi Péter deák rónaszéki sóaknak kamaraispán számára, 1671.
8	52	1872.12.25.	2	(Michael Apaffi)	Istructio Alvinczi Péter deák rónaszéki sóaknak kamaraispán számára, 1671.
9	3	1873.01.15.	2		Okmányok a Lenkey-huszárok történetéhez Máramarosban.
9	4	1873.01.22.	2		Okmányok a Lenkey-huszárok történetéhez Máramarosban.
9	5	1873.01.29.	2–3		Okmányok a Lenkey-huszárok történetéhez Máramarosban.
9	7	1873.02.12.	2		Okmányok a Lenkey-huszárok történetéhez Máramarosban.
9	8	1873.02.19.	2–3		Okmányok a Lenkey-huszárok történetéhez Máramarosban.

évf.	sz.	dátum	old.	szerző	cím
9	10	1873.03.06.	2		Okmányok a Lenkey-huszárok történetéhez Máramarosban.
9	34	1873.08.20.	2–3		A szaploneczai gyógyforrások.
9	35	1873.08.27.	2	V. K. (Viski)	Szigettől a Suliguliig. I.
9	37	1873.09.10.	2	Viski.	Szigettől a Suliguliig. II.
10	15	1874.02.25.	2		Okmányok a Lenkey-huszárok történetéhez Máramarosban. XIX. Levél Várady Gáborhoz. Lenkey János tábornok halála Aradon.
10	50	1874.06.27.	1	Dr. Novák Károly kinestári főorvos	Az akna-szlatinai sósfürdő. I.
10	52	1874.07.04.	1	Dr. Novák Károly kinestári főorvos	Az akna-szlatinai sósfürdő. II.
10	54	1874.07.11.	1	Dr. Novák Károly kinestári főorvos	Az akna-szlatinai sósfürdő. III.

#### **Aspects of Journalistic Discourses about Rurality in the 19<sup>th</sup> Century Hungarian Provincial Press. The Case of Máramaros.**

*Keywords: journalism, discourse analysis, representations of folk culture in the press, social imaginary about rurality, Máramaros/Maramureş region*

Rapid changes in social realities during the 19<sup>th</sup> century have led to an increased interest in observing and studying them. Newspapers, magazines, calendars and other periodicals have been instrumental in consolidating and disseminating discourses and visual forms about the social world (urban and folk cultures). However, journalism and commercial print have been mostly ignored as constitutive contexts of social knowledge production.

This study sets out to investigate how the *Máramaros*, an emerging Hungarian provincial political newspaper framed rurality in the second half of the 19<sup>th</sup> century. It considers the first and most influential newspaper edited and printed in Máramarosziget/Sighetu Marmatei. The region was located formerly in the north-eastern part of the Austro-Hungarian Empire, nowadays is extended through the territories of Romania and Ukraine. Based on a thematic and discourse analysis of a sample of the news and other genres published between 1865 and 1874, this study reveals in what ways was newspaper production engaged in forming and reinforcing aspects of social imaginary about rurality and what categories were engaged in journalistic writing in defining provincial/rural life and customs. Considering the journalistic discourses in a broader context, the research also investigates how newspaper rhetoric has figured into some broader political and cultural debates and traditions.